

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فصلنامه دانش پیشگیری و مدیریت بحران

نشریه علمی - ترویجی

سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران

دوره هفتم، شماره سوم، پیاپی ۲۵، پاییز ۱۳۹۶

شاپا: ۵۹۵۵ - ۲۳۲۲

شماره مجوز انتشار: ۹۱/۳۴۶۹۷

صاحب امتیاز

سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران

مدیر مسئول: دکتر احمد صادقی

سرمدیور: دکتر مهدی زارع

مدیر اجرایی و دبیر تحریریه: سید محمد ارفعی

ویراستار علمی: فاطمه جهادی

ویراستار ادبی: فرهاد عرب پور

ویراستار انگلیسی: سیدوحید دشتیان مقدم

مدیر امور فنی: فاطمه فیضی کوشکی

صفحه آرایی: ابوالفضل آمرزش

طراح جلد: سعید تجدد

چاپ و صحافی: نشر شهر

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، انتهای غربی بزرگراه جلال آل احمد، نرسیده به بزرگراه آیت الله اشرفی اصفهانی، نبش نهم شمالی، سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران، دفتر فصلنامه

تلفن: ۴۴۲۴۴۰۴۰ فکس: ۴۴۲۲۲۰۰۹

سامانه: www.dpmk.ir

ایمیل: info@dpmk.ir, rsc.tdmno@gmail.com

این نشریه در ISC نمایه می گردد.

سخن مدیر مسئول

یکی از موضوعاتی که بیشتر کشورهای دنیا، از جمله کشور ما با آن مواجهند موضوع حوادث طبیعی است. با توجه به ماهیت غیرمترقبه بودن بیشتر حوادث طبیعی و لزوم اتخاذ سریع و صحیح تصمیمها و اجرای عملیات، دانشی را تحت عنوان مدیریت بحران به وجود آورده است. این دانش شامل مجموعه فعالیت هایی می شود که قبل، حین و بعد از وقوع بحران کاهش اثرات این حوادث و کاهش آسیب پذیری را در پی داشته باشد. این امر خطیر تحقق نمی یابد مگر با همکاری جامعه علمی و پژوهشی کشور، همکاری مدیران، سازمان ها و موسسات مرتبط با امر مدیریت بحران و افراد جامعه.

با توجه به موارد مطرح شده، سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران، بر اساس اسناد بالا دستی عهده دار ماموریت های تحقیقاتی است که انتشار فصلنامه علمی - ترویجی دانش پیشگیری و مدیریت بحران می تواند در تحقق برخی از بندهای آن موثر باشد.

این نشریه در حوزه مطالعات مدیریت بحران به ویژه با رویکردهای پیشگیرانه، آشنایی با راهکارهای علمی و عملی، شناخت و آگاهی از تجربیات داخلی و دیگر کشورها فعالیت می کند. فصلنامه ای که پیش روی شما قرار دارد با هدف کمک به بومی سازی دانش پیشگیری و مدیریت بحران و توسعه دانش در این عرصه و کمک به شناخت مدیران و کارشناسان حوزه مدیریت بحران با همکاری متخصصین و پژوهشگرانی از سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران، پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله، دانشگاه تهران (دانشکده فنی)، دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه علم و صنعت ایران، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشگاه علوم نظامی، پژوهشکده سوانح طبیعی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی در این حوزه انتشار می یابد. فصلنامه دانش پیشگیری و مدیریت بحران از مقالات پژوهشی، ترویجی و مروری، تمامی اساتید، پژوهشگران و مدیران اجرایی استقبال نموده و بی تردید رجاء واثق دارد که با کمک موثر علاقمندان در این حوزه، زمینه تولید و توسعه دانش مدیریت بحران فراهم آید.

ضمناً از کلیه دست اندرکاران چاپ و نشر فصلنامه بخصوص همکارانمان در مدیریت پژوهش سازمان تشکر و قدردانی می نمایم.

اعضای هیئت تحریریه (به ترتیب حروف الفبا)

دکتر عباسعلی تسنیمی (استاد دانشگاه تربیت مدرس)، دکتر علی اکبر جلالی (استاد دانشگاه علم و صنعت ایران)، دکتر نعمت حسینی (دانشیار دانشگاه شهید بهشتی، پردیس فنی و مهندسی شهید عباسپور)، دکتر مهدی زارع (استاد پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله)، دکتر علیرضا فلاحي (استاد و مدیر گروه پژوهشی بازسازی پس از سانحه دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی)، دکتر محمدرضا قائم مقامیان (استاد پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله)، دکتر علی اکبر قهرمانی (استادیار دانشگاه و مدرس دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه علامه طباطبائی)، دکتر غلامرضا کاظمیان شیروان (استادیار دانشگاه علامه طباطبائی)، دکتر محسن کلانتری (دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه زنجان)، دکتر علی مرادی (استادیار دانشگاه تهران)، دکتر فرزاد یمینی فرد (استادیار پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله).

داوران این شماره (به ترتیب حروف الفبا)

جناب آقای پرفسور علیرضا فلاحي (استاد و عضو هیئت علمی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی)، جناب آقای دکتر کامبد امینی حسینی (دانشیار و رئیس پژوهشکده مدیریت خطرپذیری و بحران پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله)، سرکارخانم دکتر الهام پورمهابادیان (عضو هیئت علمی دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرکرد)، سرکارخانم دکتر یاسمین استوار ایزدخواه (دانشیار پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله)، سرکارخانم دکتر مهری اکبری (استادیار دانشکده علوم جغرافیایی دانشگاه خوارزمی)، دکتر نعمت حسینی (دانشیار دانشگاه شهید بهشتی، پردیس فنی و مهندسی شهید عباسپور)، جناب آقای دکتر عباس استادتقی زاده (مشاور سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران)، پرفسور مهدی زارع (استاد پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله)، جناب آقای مهندس علیرضا سعیدی (مری و کارشناس ارشد برنامه ریزی منطقه ای و شهرسازی)، سرکارخانم مهندس فاطمه صالح (معاون پیشگیری و کاهش خطرپذیری سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران)، جناب آقای دکتر مهرباب شریفی سده (سرپرست دفتر امور آموزش تخصصی و ضمن خدمت معاونت آموزش، پژوهش و فناوری جمعیت هلالاحمر ایران)، جناب آقای دکتر محمدرضا فرزادبهنش (پژوهشگر و مشاور رئیس سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران).

این شماره با همکاری گروه پژوهشی بازسازی پس از سانحه دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی، بویژه مساعدت های جناب آقای دکتر علیرضا فلاحي استاد و مدیر محترم این گروه منتشر شده است.

فهرست مقالات

□ راهنمای نویسندگان ۱۹۵

برنامه ریزی راهبردی مقابله با وقوع سیلاب با تکنیک سوات (نمونه موردی: محدوده

مرکزی شهرستان های تهران و کرج) ۲۰۱

فرشته اصلانی

چالش ها و راهکارهای جابه جایی سکونتگاه های روستایی پس از سوانح طبیعی (مطالعه

موردی: بازسازی روستاهای استان اردبیل پس از زلزله ۱۳۷۵) ۲۱۱

سارا مسگری هوشیار

حس تعلق فضایی- مکانی مناطق در بازسازی پس از جنگ (موارد مطالعاتی: اروپای پس

از جنگ دوم جهانی و دفاع مقدس) ۲۲۵

تارا جلالی

مستندسازی بازسازی پس زلزله سال ۱۳۵۷ شهرستان طبس ۲۳۹

آیدا جودوی

برنامه ریزی سکونتگاه موقت پس از وقوع زلزله احتمالی در سه مقیاس شهر، منطقه

و محله (مورد مطالعاتی: شهر تهران، منطقه ۱۰، محله بریانک - هفت چنار) ۲۵۰

علیرضا فلاحي و بهاره زنیان

مکان یابی اسکان موقت پس از زلزله احتمالی تهران در فضاها ی سبز شهری منطقه

۲۲ شهرداری تهران ۲۷۳

سپهिला اسماعیلی

تدوین برنامه ی عملیاتی جامعه محور در کاهش خطرپذیری سوانح مطالعه موردی

(طرح دوام محله فهادان یزد) ۲۸۴

سیده مریم مهدویه و سیما سلیمان زاده

جهت دسترسی به تصاویر رنگی و جداول باکیفیت ، میتوانید فایل اصلی مقالات را به صورت رایگان از سامانه نشریه به آدرس www.dpmk.ir دانلود فرمایید.

.....
اشاره: فصلنامه علمی - ترویجی «دانش پیشگیری و مدیریت بحران» هر سال در ۴ شماره چاپ می شود. ترتیب صفحات ادامه دار است؛ یعنی شماره صفحات از شماره ۱ شروع و در شماره های بعدی ادامه می یابد. از همین رو شماره اولین صفحه از فصلنامه دوم ادامه شماره آخرین صفحه فصلنامه اول است و شماره صفحات نشریه سوم ادامه نشریه دوم و... می باشد.

.....
فصلنامه دانش پیشگیری و مدیریت بحران نشریه علمی- ترویجی سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران است. نشریه از مقالات علمی، تخصصی، ترویجی و پژوهشی اساتید، خبرگان، مدیران اجرایی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی و متخصصان در حوز ه های چهارگانه مدیریت بحران (پیش بینی و پیشگیری، آمادگی، مقابله، بازسازی و بازتوانی) استقبال می کند.

.....
فصلنامه دانش پیشگیری و مدیریت بحران در سایت های www.magiran.ir و سیویلیکا (www.civilica.com) نمایه می گردد.

تدوین برنامه‌ی عملیاتی جامعه‌محور در کاهش خطرپذیری سوانح مطالعه موردی (طرح دوام محله فهادان یزد)

سیده مریم مهدویه^۱ و سیما سلیمان زاده^۲

۱. کارشناس ارشد معماری گرایش بازسازی پس از سانحه دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران Maryam_mahdaviaeh@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد معماری گرایش بازسازی پس از سانحه دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران sima_soleimanzade@gmail.com

چکیده

زمینه و هدف: وجود شهرهای دارای قدمت زیاد و مشکلات مربوط به رشد جمعیت و گسترش بافت‌های فرسوده شهری باعث شده است تا خطر زمین‌لرزه و تخریب‌های ناشی از آن سکونتگاه‌های شهری را مورد تهدید قرار دهد. گستردگی بافت‌های تاریخی در سطح شهر یزد و دربرداشتن شاخص‌های فرسودگی، مدیریت بحران این شهر را نیز با مشکل مواجه ساخته است. طرح‌های متعددی در زمینه احیای بافت‌های تاریخی و ایمن‌سازی آنها انجام گردیده است اما به دلیل در نظر گرفتن مشارکت شهروندان و همچنین گروه‌های مردمی چندان موفق نبوده‌اند. هدف از پژوهش حاضر تدوین برنامه‌ی عملیاتی جامعه‌محور در کاهش خطرپذیری سوانح (طرح دوام محله فهادان یزد) بود.

روش: در جمع‌آوری داده‌ها از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. همچنین نقشه‌های مکان‌یابی پایگاه مدیریت بحران با استفاده از روش آنالیز وزنی و با استفاده از سامانه (GIS) تولید و تمامی لایه‌ها با ضرایب استخراج شده مورد تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌ها: نتایج حاصله نشان می‌دهد که میزان تمایل مردم محله برای شرکت در برنامه‌های کاهش خطرپذیری بامیزان مشارکت، وضعیت روابط اجتماعی و خویشاوندی و اعتماد ساکنان به گروه‌های موجود در محله رابطه مستقیم دارد.

نتیجه‌گیری: با توجه به یافته‌ها، بهترین مکان برای پایگاه مدیریت بحران در محله مشخص شده است و در صورتی که بودجه، حمایت از طرف سازمان‌ها، و مشارکت مردم محلی وجود داشته باشد می‌توان با استفاده از طرح دوام خطرپذیری محله فهادان در برابر سوانح را کاهش داد.

واژه‌های کلیدی: خطرپذیری، کاهش خطر، پایگاه مدیریت بحران، محله فهادان یزد

◀ **استناد فارسی (شیوه APA، ویرایش ششم ۲۰۱۰):** مهدویه، سیده مریم؛ سلیمان‌زاده، سیما (پاییز، ۱۳۹۶)، تدوین برنامه‌ی عملیاتی جامعه‌محور در کاهش خطرپذیری سوانح مطالعه موردی (طرح دوام محله فهادان یزد). *فصلنامه دانش پیشگیری و مدیریت بحران*. ۷ (۳)، ۲۸۴-۲۹۵.

The Study of Community-Based operational program in reducing risks of Events (Case Study: Durability Plan of Fahadan District in Yazd)

Seyede Maryam Mahdaviaeh¹ & Sima Soleimanzade²

1. Master of post-disaster reconstruction, Shahid Beheshti University

2. Master of post-disaster reconstruction, Shahid Beheshti University

Abstract

Background and objective: The historical cities and their problems regarding population growth and old textures development made the earthquake and its damages as the threats to habitats. Due to the extension of historical textures and their burnout indices across Yazd province, the crisis management in the city is not very easy. There are lots of programs in reclamation and immunization of historical textures, but they did not succeed because they did not consider citizen's cooperation and people groups.

Method: the present study has used library and field method to collect data and investigated the locating maps of crisis management base using weight analysis and GIS system.

Results: The results showed that there is a meaningful relation between people's tendency to cooperate in programs of risk reduction and the amount of cooperation, social and kinship relationship, and truth of habitants to groups of people in this district.

Findings: The present study was done by participation of families, local groups and nongovernmental organizations to do actions about increasing readiness of society toward events of historical textures in Fahadan district of Yazd province. The study will investigate the ideas, theories and experiences of different countries in providing a program to use capabilities of local society in reducing earthquake danger and using cooperation capabilities in Fahadan district of Yazd. By investigating durable program in Fahadan district, the study found some policies and comments to create a program to reduce the risks.

Conclusion: According to the results, the best place for crisis management base was defined and when there is enough budget, support of organizations and people's cooperation, the risks of Fahadan district against events will be reduced.

Keywords: risk, risk reduction, crisis management base, Fahadan District of Yazd

► **Citation (APA 6th ed.):** Mahdaviaeh SM. Soleimanzadeh S. (2017, Fall). The Study of Community-Based operational program in reducing risks of Events (Case Study: Durability Plan of Fahadan District in Yazd). *Disaster Prevention and Management Knowledge Quarterly (DPMK)*, 7(3), 284-295.

مقدمه

کشور ایران، با وجود گستردگی و وسعت، دارای تنوع آب‌وهوایی و شرایط متفاوت محیطی است. این مسئله احتمال وقوع بسیاری از بلایای طبیعی را در کشور فراهم ساخته است. این مخاطرات منجر به بروز مشکلات فاجعه‌آمیز خواهد شد که بحران‌های کنونی بسیاری را به همراه خواهد داشت (محبوبی، ۱۳۸۶، ص ۴۸). مطالعات انجام شده در دنیا نشان می‌دهد که آسیب‌پذیری گروه‌های مختلف مردم ساکن در نواحی سانه‌خیز، بسته به سطح زندگی و وضعیت اجتماعی و اقتصادی آنها در نقاط مختلف دنیا متفاوت است؛ بنابراین آسیب‌پذیری تنها نتیجه خطرپذیری مناطق نبوده بلکه نتیجه فرایندهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی هم هست و سانه یک وضعیت نهایی است که از این فرایندها ناشی می‌شود (احد نژاد، ۱۳۸۹). با بهره‌گیری از سرمایه‌های اجتماعی ریشه‌های آسیب‌پذیری در یک جامعه شناسایی شده و موانع موجود بر سر راه توسعه روشن می‌گردند. به این ترتیب می‌توان با تغییر ساختارها، با عواملی که سبب ایجاد یا تشدید نابرابری‌ها و عدم توسعه می‌شوند، مقابله نمود. در کشورهای پیشرفته با پیشرفت فناوری و اجرای برنامه‌های آمادگی و کاهش ریسک مبتنی بر فعالیت‌های جامعه‌محور، تلفات انسانی سوانح طبیعی بسیار کاهش یافته است. در این کشورها با در نظر گرفتن ضعف‌ها و مشکلات مربوط به بافت‌های شهری، برنامه‌ریزی گسترده‌ای نسبت به حل مشکلات آنها صورت می‌گیرد (احمدی، ۱۳۸۵).

تاکنون پروژه‌های کاهش آسیب‌پذیری بافت‌های تاریخی، غالباً به رویکرد ایمن‌سازی کالبدی شهرها پرداخته و جهت‌گیری آنها در ایجاد ستادهای مدیریت بحران شهری و سازمان‌دهی و هماهنگی سازمان‌های مسئول مرتبط بوده است. لیکن به نظر می‌رسد با وجود ساختار نظام‌مند و هدفمند در امر ایمن‌سازی، مسئولان و کارشناسان با نگرش مدیریتی کلان و ملحوظ داشتن جنبه‌های سخت‌افزاری (مهندسی) به حفاظت و ایمنی کالبدی را دنبال می‌کنند، گرچه جلوگیری از وقوع زلزله امکان‌پذیر نیست ولی کاهش آسیب‌های ناشی از آن ممکن است. در این میان چیزی که بیش از همه اهمیت دارد، نجات جان انسان‌ها در برابر این رخداد طبیعی است (شیعه، ۱۳۸۹). بر اساس تجارب جهانی، انجام عملیات واکنش‌های اضطراری مقابله با بحران به تنهایی از

عهده دولت‌ها خارج است و تلاش‌های جمعی اعضای هر جامعه برای کاهش خسارات، جزء لاینفک فعالیت‌های مرتبط محسوب می‌شود. برای به‌کارگیری نیروی بالقوه جامعه نیز «آموزش» و «هماهنگی»، مؤثرترین و مهم‌ترین ارکان هستند؛ کما اینکه در جوامعی که به اجرای برنامه‌های آمادگی پیش از بحران مبادرت ورزیده‌اند، توانسته‌اند از میزان تلفات و عدم هماهنگی در انجام وظایف محوله و کارایی سازمان‌های مرتبط و نیروهای مردمی تا حد زیادی بکاهند. این در حالی است که برنامه‌های مزبور با مشارکت اندک مردم اجرا شده‌اند که بعضاً منجر به عدم اعتماد متقابل میان اهالی شهر و مسئولین می‌شوند. این روند نشان می‌دهد که ایمن‌سازی کالبدی با مشارکت مردم روند بهتری خواهد داشت (احد نژاد، ۱۳۸۹). به عبارت دیگر با مشارکت عمومی مردم، فرایند تدوین سیاست‌ها، اهداف و طرح‌های مؤثر در محیط زندگی به‌طور مستقیم صورت می‌گیرد (ویهیک^۱، ۱۹۹۲).

بافت تاریخی شهر یزد علیرغم برخورداری از جاذبه‌های گردشگری فراوان، با مشکلات زیادی روبرو است. محله فهادان به عنوان قدیمی‌ترین محله شهر یزد از عوامل متعددی که باعث افزایش آسیب‌پذیری محله می‌شوند، رنج می‌برد. عدم وجود سازه مطمئن در ابنیه به واسطه قدمت زیاد، عرض کم معابر به دلیل ارگانیک بودن بافت محله و شکل‌گیری این بافت بر اساس همسازي با اقلیم کویر، همچنین ظاهر فرسوده ساختمان‌ها از جمله مسائل قابل مشاهده در محله می‌باشد که در برخی موارد نوسازی‌های فاقد کیفیت و نامقاوم، آسیب‌پذیری کالبدی را نیز تشدید نموده است. همچنین محله با مشکلات و مسائلی نظیر مهاجرت افراد محلی و ساکن شدن افراد غیربومی مواجه بوده (آرمان‌شهر، ۱۳۸۶) اما با وجود این مسائل، انسجام اجتماعی و کیفیت زندگی محله‌ای و متعاقب آن حس تعلق در افراد محله چندان کم‌رنگ نشده است. نشانه‌های این امر را می‌توان در گروه‌های مردمی از جمله هیئت عزاداری فهادان، هیئت امنای فهادان، امور خیریه و سازمان‌های مردم نهاد مشاهده نمود (مهدویه، ۱۳۹۱).

گروه‌های دوام، گروه‌های کوچک مردمی نیمه‌حرفه‌ای می‌باشند که پس از طی فرآیند انتخاب، آموزش و سازماندهی به‌عنوان اولین

اهداف اصلی آن شامل افزایش آگاهی مردم، کاهش آسیب پذیری اجتماعی و کالبدی از جمله بناها و بافت های تاریخی و مدیریت عملیات مقابله با کمک سازمان های محلی می باشد (جهانگیری، ۱۳۸۹).

در این رویکرد مشارکت مستقیم جامعه برای موفقیت در اقدامات لازم برای کاهش خطرات ناشی از سوانح در همه سطوح ملی، منطقه ای و به ویژه محلی کاملاً ضروری می باشد. مشارکت از نظر لغوی به معنی شرکت کردن است. مشارکت، نوعی رفتار با مردم است که آنان را قادر می سازد تا بر حوادث مؤثر بر زندگی شان تأثیر قاطع بگذارند، به همین خاطر باید از آزادی کامل و از جمله حق اظهار نظر برخوردار باشند و دارای اهمیت و ارزش تلقی شوند (انصاری، ۱۳۷۹). مشارکت امدادی عملی است که با نوعی همسویی ذهنی و عاطفی، با قصد، نیت و اراده همراه است. افراد مشارکت کننده برای عمل خود نوعی معنای ذهنی خاص قائلند و از همین رو آن را واجد ارزشهای مادی (کمک به خود و جامعه خود)، ارزش معنوی و نمادین (کمک به هم نوع، رضای خداوند و ...) می دانند (عنبری، ۱۳۸۳).

مدیریت بحران در محله ها: تشکیل گروه های داوطلب واکنش اضطراری محله (دوام)

تجارب حاصل از بحران های گذشته نشان می دهد که انجام عملیات واکنش اضطراری مقابله با بحران به تنهایی از عهده دولت خارج بوده و اجرای عملیات موفق و کاهش خسارت و تلفات توسط سازمان های مسئول تنها در سایه تلاش های گروهی جامعه امکان پذیر می باشد. در جوامعی که به تدوین برنامه آمادگی پیش از بحران مبادرت ورزیده اند میزان تلفات و عدم هماهنگی در انجام وظیفه محوله به نحو چشمگیری کاهش یافته است. علاوه بر این تجربیات زلزله های بزرگ گذشته نشان می دهد که درصد زیادی از قربانیان توسط اعضای خانواده، همسایگان و یا افراد هم محله ای خود نجات یافته اند، اما غالباً مردم عادی اطلاعات کمی در خصوص نجات افراد از زیر آوار که کاری تخصصی است، دارند. علاوه بر بیرون کشیدن آسیب دیدگان از زیر آوار، اقدامات دیگر حیاتی برای نجات جان آنها ضروری است که انجام صحیح آنها نیاز به آموزش، تجهیزات و سازماندهی دارد. در حال حاضر در بعضی شهرهای بزرگ دنیا ساختار گروه های داوطلب واکنش اضطراری در

حلقه از زنجیره خود امدادی و دگر امدادی در حوادث، ایفای نقش می نمایند و علاوه بر مشارکت مستقیم در امداد و نجات، به هنگام وقوع حوادث، از نقش ویژه ای در ترویج فرهنگ ایمنی و تقویت ابعاد مختلف مدیریت بحران پیش از وقوع حوادث نیز برخوردارند. پروژه تشکیل گروه های داوطلب واکنش اضطراری محله بر اساس اصول فعالیت های داوطلبانه شکل گرفته است. بنابراین داوطلب مدیریت بحران محله، فردی است که به افزایش ایمنی در جامعه، با فعالیت در گروه سازمان یافته، اعتقاد دارد و در این راستا علاقه مند به ارائه کمک های فیزیکی و فکری به ساکنین محله بدون انتظار هیچ گونه نفع شخصی می باشد. مهمترین ضرورت این مقاله، خطر پذیری بالای شهر یزد خصوصاً بافت های تاریخی در برابر زلزله و عدم توجه کافی به نقش گروه ها و سرمایه های اجتماعی در کاهش خطر پذیری زلزله می باشد.

سوالات زیر نیز جهت پاسخگویی به اهداف مقاله در نظر گرفته شده است:

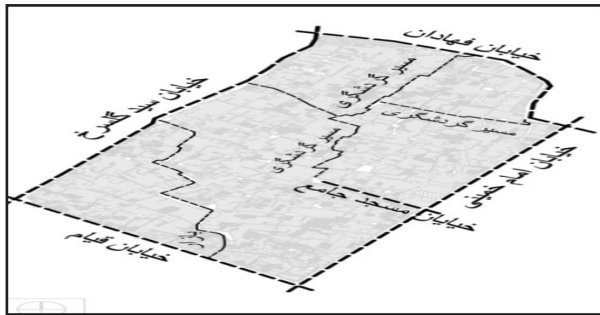
۱. آسیب های کالبدی و اجتماعی محله فهادان چیست؟
۲. شاخص های مرتبط با مکان گزینی ایمن پایگاه مدیریت بحران چیست؟
۳. طرح دوام فهادان در چند مرحله و با همکاری چه بخش هایی اجرا شده است؟

رویکرد جامعه محور در کاهش خطر پذیری

یکی از رویکردهای کاهش خطر پذیری جوامع در برابر سوانح رویکرد جامعه محور است. در این رویکرد مردم فعالانه در فرایند شناسایی و تحلیل خطرات ناشی از سوانح شرکت می کنند تا ضمن شناسایی خطرات، از میزان آسیب پذیری کاسته و ظرفیت های موجود را ارتقا بخشند (جهانگیری، ۱۳۸۹). از نظر (لورنا، ۲۰۰۲) اجزای رویکرد جامعه محور عبارتند از:

۱. مشارکت مردم
۲. الویت بندی گروه های آسیب پذیر، خانواده ها و مردم در جامعه
۳. اقدامات کاهش خطر جامعه

به عبارت دیگر برنامه ریزی جامعه محور به منظور کاهش خطر پذیری فرایندی است که قبل از وقوع سانحه برای کاهش خسارات و صدمات و با استفاده از منابع محلی صورت می گیرد و

شکل ۱. محدوده محله فهادان در بافت تاریخی یزد (فلاح علی‌آبادی، ۱۳۹۰)

مکان‌گزینی ایمن پایگاه مدیریت بحران محله

به منظور مکان‌گزینی ایمن پایگاه مدیریت بحران در جهت ارتقاء کارآمدی و بهره‌برداری از آن لازم است ضوابط و معیارهای مکان‌یابی به گونه‌ای تنظیم گردد که موجبات هرچه عملیاتی شدن اقدامات و گسترش تأثیرگذاری آنها را فراهم کند (شجاع عراقی و تولایی، ۱۳۹۰، ص ۴۲). در نهایت مکان‌های مناسب در قالب خروجی فرایند مکان‌یابی در اختیار مدیران و تصمیم‌گیران نهایی قرار گیرد تا این افراد بر اساس سیاست‌های موجود و اولویت‌های هر یک از نتایج، گزینه‌های مناسب را انتخاب کنند (مهدی پور و مسگری، ۱۳۸۶، ص ۲).

هدف از ایجاد پایگاه مدیریت بحران در محله فهادان، علاوه بر انجام فعالیت‌های مرتبط با تشکیل گروه دوام محله و برگزاری کلاس‌های آموزشی تیم، ایجاد پایگاهی است که بستر عملیاتی و تاکتیکی مناسب برای تحقق اقدامات پیشگیری، آمادگی و مقابله در بحران‌های مختلف به‌ویژه بحران‌های طبیعی بزرگ باشد. در مکان‌یابی این پایگاه، نقطه شروع پروژه، شناسایی مکان‌های امن در محله فهادان می‌باشد که این امر مبتنی بر بهره‌برداری از حداکثر امکانات و قابلیت‌های موجود در محله است.

با توجه به اینکه بررسی و انتخاب مکان مناسب پایگاه، با توجه به تنگناهای موجود و لزوم در نظر گرفتن پارامترهای متعدد، موضوعی بسیار حساس و دشوار است، از روش‌های کامپیوتری و آماری مختلف استفاده شد؛ اما واضح است که پیچیدگی شرایط پس از بحران، حاصل ترکیب عوامل متعددی است. به این منظور سعی شده است که برخی عوامل موجود و مؤثر در ایجاد بحران‌های احتمالی و توان مقابله برای بررسی مکان ایمن پایگاه منظور گردد و از سیستم اطلاعات جغرافیایی به عنوان ابزاری توانمند در مدیریت و تجزیه و تحلیل داده‌های مکانی استفاده شود.

سطح محله شکل گرفته و در حال توسعه می‌باشد (حسینی، ۱۳۸۷، ص ۱۰۵).

گروه‌های دوام، گروه‌های کوچک مردمی نیمه حرفه‌ای می‌باشند که پس از طی فرآیند انتخاب، آموزش و سازماندهی به عنوان اولین حلقه از زنجیره خودامدادی و دگرامدادی در حوادث، ایفای نقش می‌نمایند و علاوه بر مشارکت مستقیم در امداد و نجات، به هنگام وقوع حوادث، از نقش ویژه‌ای در ترویج فرهنگ ایمنی و تقویت ابعاد مختلف مدیریت بحران پیش از وقوع حوادث نیز برخوردارند. پروژه تشکیل گروه‌های داوطلب واکنش اضطراری محله بر اساس اصول فعالیت‌های داوطلبانه شکل گرفته است. بنابراین داوطلب مدیریت بحران محله فردی است که به افزایش ایمنی در جامعه با فعالیت در گروه سازمان‌یافته اعتقاد دارد و در این راستا علاقه‌مند به ارائه کمک‌های فیزیکی و فکری به ساکنین محله بدون انتظار هیچ‌گونه نفع شخصی می‌باشد.

روش

به منظور رسیدن به اهداف مقاله، در جمع‌آوری داده‌ها از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی و نیز از مستندات پروژه‌های اجرایی استفاده شده است. همچنین به منظور تهیه نقشه‌های مکان‌یابی پایگاه مدیریت بحران، شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مؤثر در مکان‌یابی پایگاه، مشخص و به منظور تعیین اولویت و سطح اهمیت هر یک از لایه‌های فوق، پرسش‌نامه‌ای تهیه و میان عده‌ای از صاحب‌نظران، کارشناسان و مدیران شهری توزیع گردید. در نهایت، نظر این افراد، به ضریبی تبدیل شده که به عنوان ضریب وزنی برای تلفیق لایه‌های مختلف، در GIS مورد استفاده قرار گرفته است.

محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه، محله فهادان در شهر یزد است. این محله دارای ۱۲ زیر محله به نام‌های کشکنو، یوزداران (فهادان)، شاه ابوالقاسم، بازار نو، وقت و ساعت، شهر قلعه‌ای قدیم، قیصر، دو منار، دروازه شاهی، سر پلک، دارالشفاء و شاهزاده ابوالقاسم بوده و همچنین مساحت محله معادل ۱۱۳،۶۶ هکتار و تعداد جمعیت ساکن در محله ۷۱۴۳ نفر تخمین زده شده است. شکل ۱ محدوده محله فهادان نشان می‌دهد (فلاح علی‌آبادی، ۱۳۹۰).

تحقیق شاخص‌های مکان‌یابی پایگاه مدیریت بحران

مکان‌یابی فرایندی است که عوامل و معیارهای بسیاری در آن دخیل می‌شوند. بدیهی است ارزیابی تمامی عواملی که می‌توانند در انتخاب مکان بهینه یک کاربری مؤثر باشند، عملی است که اگر نگوئیم غیرممکن، بسیار دشوار است. لذا در این بین فرایندی می‌تواند به نتیجه مطلوب رهنمون گردد که بتواند تمامی عواملی که بیشترین تأثیر را در انتخاب مورد نظر خواهند داشت، مدل کند. این رویکرد مستلزم شناخت دقیق کاربری مذکور و محله منطقه مورد نظر است (بهرام پور و بهمانیان، ۱۳۹۱، ص ۴). در ادامه پس از بررسی شاخص‌های مکان‌گزینی از نظر تعدادی از صاحب‌نظران و محققان، شاخص‌های مرتبط با مکان‌گزینی پایگاه مدیریت بحران محله فهادان تشریح می‌شود:

جدول ۱. شاخص‌های اصلی مکان‌یابی، (مأخذ: بهرام پور و بهمانیان، ۱۳۹۱، ص ۵).

ردیف	معیارها	ردیف	معیارها
۱	ویژگی‌های بافت شهری	۲	ویژگی‌های ارتباطی
۳	ویژگی‌های همجواری	۴	ویژگی‌های عدم همجواری
۵	ویژگی‌های شامل بودن	۶	ویژگی‌های روابط اندازه‌ای

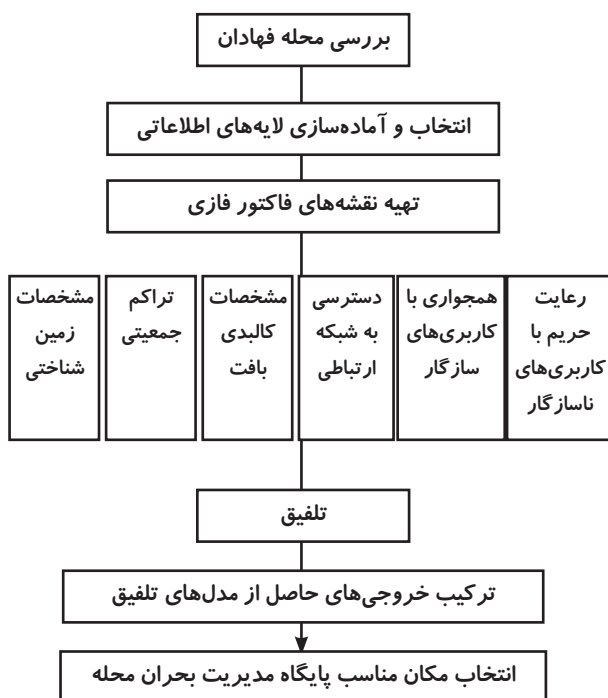
شاخص‌های مکان‌یابی به نوع خدمات و مشخصات آن‌ها بستگی دارند که مطابق با مراحل مختلف می‌توانند در فرایند تصمیم‌گیری کنند (پرهیزکار و ۱۳۷۶، ص ۵۴). در نتیجه با توجه به کارکردها و ویژگی‌های پایگاه مدیریت بحران، شاخص‌های مکان‌یابی این پایگاه، می‌تواند به نوعی در قالب شاخص‌های اصلی مکان‌یابی معرفی شده و تبیین شوند. از طرف دیگر بافت شهری به عنوان بستر فراگیری این پایگاه، نقش بسزایی در تعیین مکان آن خواهد داشت (بهرام پور و بهمانیان، ۱۳۹۱، ص ۶-۷).

جدول ۲. پارامترهای قابل بررسی جهت مکان‌یابی پایگاه‌های پشتیبانی چندمنظوره مدیریت بحران (مأخذ: گزارش سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران، ۱۳۸۳)

شاخص‌های مرتبط با هزینه‌ها	هزینه‌های حمل‌ونقل، توزیع نیروی کار، مکان عرضه منابع، انگیزش و یا سیستم‌های مالیاتی
شاخص‌های مرتبط با تقاضا	نواحی بازار، توزیع فضایی تقاضا، شبکه توزیع
شخص‌های محلی و منطقه‌ای	تسهیلات بیرونی، دسترسی مالی در نواحی، عرضه انرژی، دسترسی به زمین و ...
شاخص‌های غیراقتصادی	مشخصات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و امنیتی، شرایط و محدودیت‌های حقوقی (قضایی)

فرایند مکان‌یابی پایگاه مدیریت بحران محله فهادان

به منظور مکان‌یابی پایگاه مدیریت بحران محله فهادان ابتدا منطقه مورد نظر مورد مطالعه قرار گرفته است. سپس پارامترهای مؤثر در مکان‌یابی این کاربری بررسی و مشخص گردیده و پس از آن لایه‌های اطلاعاتی تهیه و آماده‌سازی شده‌اند. در ادامه نقشه‌های فاکتور فازی بر اساس استانداردهای تعریف شده، تهیه گردیده، سپس وزن‌دهی به لایه‌های اطلاعاتی با استفاده از تحلیل سلسله مراتبی انجام شده، صورت گرفته و در نهایت نقشه‌های فاکتور بر اساس وزن لایه‌ها با یکدیگر تلفیق شده‌اند. در شکل (۲) مراحل اجرایی کار نمایش داده شده است.

شکل ۲. مراحل مکان‌یابی پایگاه مدیریت بحران محله فهادان (مأخذ: نگارندگان)

پس از بررسی محله فهادان، عوامل مؤثر در مکان‌یابی پایگاه مدیریت بحران آن محله در شاخص‌های زیر انتخاب و خلاصه می‌شوند:

- تراکم جمعیت
- مشخصات زمین‌شناسی
- مشخصات کالبدی بافت
- دسترسی به شبکه ارتباطی
- همجواری با کاربری‌های سازگار
- رعایت حریم با کاربری‌های ناسازگار

مکانی با ویژگی‌های فضایی عوارض، توانایی تحلیل‌های فضایی با دخالت ویژگی‌های مکانی را فراهم ساخته است. آنالیز وزنی به عنوان یکی از روش‌های تحلیل فضایی در (GIS) با تحلیل لایه‌های اطلاعاتی و هم‌پوشانی آنها باقابلیت وزن‌دار کردن لایه است. در این روش، لایه‌های اطلاعاتی بنا به اهمیت و اوزان آنها مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرند.

پس از تعیین شاخص‌های مکان‌یابی پایگاه مدیریت بحران و ضریب وزنی هر یک از آنها، لایه‌های اطلاعاتی، جهت انجام تحلیل نهایی، آماده‌سازی شدند و به این ترتیب هر یک از معیارها و حریم‌های مربوط به آنها با توجه به ارزش‌گذاری و وزن دهی انجام شده، به صورت لایه‌های اطلاعاتی سازماندهی شدند و با استفاده از سامانه (GIS)، نقشه‌مکان‌یابی پایگاه مدیریت بحران محله فهادان تولید گردید. نقشه نهایی تهیه شده پس از طی مراحل فوق‌الذکر، در شکل ۳ نشان داده شده است.

در این نقشه، پهنه‌های با رنگ خاکستری نشان‌دهنده مکان‌هایی هستند که برای مکان پایگاه مدیریت بحران، نامناسب می‌باشند و شاخص‌های لازم ذکر شده برای انتخاب را، ندارند. پهنه‌هایی که بارنگ سبز نمایش داده شده‌اند، برای این منظور نسبتاً مناسب هستند و پهنه‌هایی که بارنگ قرمز نمایش داده شده‌اند، برای مکان پایگاه کاملاً مناسب می‌باشند.

شکل ۳. نقشه مکان‌یابی پایگاه مدیریت بحران (مأخذ: نگارندگان)

بررسی مناسب‌ترین مکان‌ها با توجه به نقشه‌ها و ویژگی محله و در نهایت انتخاب بهترین گزینه نقاط در نظر گرفته شده از پهنه‌ی کاملاً مناسب در نقشه

به‌منظور تهیه نقشه مکانی پایگاه، شاخص‌های معرفی‌شده به زیرشاخص‌هایی تقسیم‌بندی شدند که این زیرشاخص‌ها در جدول (۳) آورده شده‌اند.

جدول ۳. شاخص‌ها و زیر شاخص‌های مؤثر در مکان‌یابی پایگاه مدیریت بحران محله فهادان

شاخص	زیر شاخص
تراکم جمعیت	تراکم جمعیتی
مشخصات زمین‌شناسی	شیب منطقه
مشخصات کالبدی بافت	مساحت مناسب
	قدمت
دسترسی به شبکه ارتباطی	راه شریانی درجه یک
	راه شریانی درجه دو
هم‌جواری با کاربری‌های سازگار	نزدیکی به مراکز درمانی
	فاصله از ایستگاه‌های آتش‌نشانی
	فاصله از فضاهای باز
	فاصله از مراکز نیروی انتظامی
رعایت حریم با کاربری‌های ناسازگار	فاصله از پمپ‌بنزین
	قنات

به منظور تعیین اولویت و سطح اهمیت هر یک از لایه‌های فوق، پرسش‌نامه‌ای تهیه و در میان عده‌ای از صاحب‌نظران، کارشناسان و مدیران شهری توزیع شد. در نهایت نظر این افراد، به ضریبی تبدیل گردید که به عنوان ضریب وزنی برای تلفیق لایه‌های مختلف در GIS مورد استفاده قرار گرفته است. جدول (۴) میزان ضرایب تلفیق لایه‌ها را نشان می‌دهد:

جدول ۴. ضریب وزنی عوامل مؤثر در مکان‌یابی پایگاه مدیریت بحران محله فهادان به‌منظور تلفیق (مأخذ: نگارندگان)

رعایت حریم	هم‌جواری کاربری سازگار	دسترسی به شبکه ارتباطی	مشخصات کالبدی	تراکم جمعیتی	مشخصات زمین‌شناختی	شاخص
پمپ‌بنزین + قنات	آتش‌نشانی + فضای سبز و باز + بیمارستان	راه‌های شریانی درجه ۱ + ۲	مساحت مناسب	تراکم جمعیتی	شیب	زیر شاخص
۰/۱۶۰۸	۰/۲۲۳۲	۰/۲۱۶۸	۰/۱۲۳۴	۰/۱۹۲۶	۰/۰۸۳۲	ضریب وزنی

استفاده از نقشه‌های GIS موجود و مرتبط با مکان‌گزینی مناسب و ایمن پایگاه مدیریت بحران با استفاده از نرم‌افزارهای مبتنی بر GIS سیستم اطلاعات جغرافیایی به علت پیوند زدن ویژگی‌های

- ترویج و ارتقای فرهنگ ایمنی خودامدادی و دگرامدادی شهروندان؛

- ایجاد و تقویت آمادگی شهروندان با تأکید بر حوادث طبیعی؛

- همکاری اثربخش شهروندان با سازمان‌های واکنش اضطراری؛

- عملکرد و همگرایی بهینه انگیزش و ظرفیت‌های شهروندی در مراحل مختلف مدیریت جامع بحران؛

- ایجاد زمینه مناسب برای جلب مشارکت مختلف مردم در شرایط بحرانی

تعریف چارت سازمانی پایگاه مدیریت بحران محله

مدیر برنامه تیم دوام، شهرداری یزد تعیین شده و سایر سازمان‌های امدادی مربوط و نیز رابط‌های این سازمان‌ها، در هیأت اجرایی تیم دوام گنجانده شده‌اند که تصمیم‌های مرتبط با گروه، با همکاری آنها اتخاذ خواهد شد. به منظور تمرکززدایی فعالیت‌ها جهت بهبود انجام امور مرتبط با تیم دوام در هر یک از مناطق شهری هماهنگ‌کننده برنامه‌های این تیم در نظر گرفته شده است که هماهنگ‌کننده تیم دوام مناطق مختلف، به عنوان رابط آنها با هیأت اجرایی خواهد بود. در نهایت هر منطقه، گروه مدیریتی دوام برای خود خواهد داشت که رهبر گروه‌های دوام محلات زیر نظر آنها فعالیت خواهند کرد. افراد داوطلب هر محله در چهار گروه تقسیم‌بندی خواهند شد و به وظایف محوله زیر نظر رهبر هر گروه خواهند پرداخت.

لازم به توضیح است که چارت حاضر با توجه به چارت سازمانی مدیریت بحران شهر تهران و کشورهای مختلف و همچنین با توجه به چارت تیم‌های داوطلب محله در کشورهای مجری این برنامه، طراحی، بومی‌سازی و پیشنهاد گردیده است.

با توجه به اینکه برنامه حاضر به صورت پایلوت در یک محله از شهر یزد انجام شده است، هیأت اجرایی توصیف شده در چارت سازمانی، در محله تشکیل می‌شود و فعالیت‌های تیم دوام را برنامه‌ریزی کرده و توسعه خواهد داد. تا در ادامه تشکیل تیم دوام در شهر یزد، چارت سازمانی توصیف شده، تحقق یابد. لازم به توضیح است که در حال حاضر رابط بین سازمان‌های مختلف در برنامه‌های تیم دوام، گروه مجری پروژه پایلوت می‌باشد.

مکان‌یابی پایگاه پشتیبانی مدیریت بحران، مسجد جامع، حسینه جدید فهادان، ساختمان یگان، مهد رضوی، حسینه لرد کیوان، درمانگاه علی‌اصغر و حسینه قزیک می‌باشد. در این بین حسینه‌ها، به دلیل فضای بازی که دارند دسترسی خوبی را فراهم می‌آورند ولی به عنوان پایگاه، محل‌های مناسبی نمی‌باشند. مسجد جامع از لحاظ کالبدی نسبتاً ایمن می‌باشد اما از لحاظ دسترسی و مناسبات اجتماعی برای این منظور مناسب نمی‌باشد. درمانگاه علی‌اصغر نیز از لحاظ ایمنی کیفیت مناسبی دارد اما از لحاظ اجتماعی و ارتباطی مناسب پایگاه نیست. با توجه به کارکرد پایگاه و مسائل مدیریتی و آموزشی، ساختمان یگان به عنوان پایگاه مدیریت بحران (پایگاه دوام) محله فهادان، تقریباً مناسب است اما به دلیل مسائل اجتماعی درون بافتی و اعتماد اندک مردم محلی به میراث فرهنگی، این محل از لحاظ اجتماعی مورد اعتماد مردم محله نمی‌باشد.

طرح دوام در محله فهادان

طرح دوام، طرحی است که با مشارکت شهرداری و دانشگاه یزد در پنج فاز برای توانمندسازی جوامع محلی برای مقابله با وقوع بحران به صورت پایلوت در محله فهادان یزد اجرا شد. این طرح از ابتدای سال ۱۳۹۳ آغاز گردید و یکی از ویژگی‌های آن ایجاد حلقه‌های اتصال میان شهروندان و ساختارهای سازمانی مدیریت بحران است که این امر با تشکیل پایگاه دوام در سرای محلات به تحقق می‌رسد. این پایگاه‌ها در شرایط بحرانی و اضطراری اقدامات ضروری را بر حسب شرح وظایف خود انجام می‌دهند. با توجه به اینکه ورود به بافت تاریخی، در مواقع بحران به دلیل معماری و وجود معابر باریک و کم عرض آن به سهولت ممکن نیست، آموزش جوامع محلی می‌تواند از شدت خسارت بکاهد. دوام مخفف عبارت «داوطلبان واکنش اضطراری محله» است، که در مواقع زلزله، سیل، آتش سوزی و غیره، اعضای این گروه، با استفاده از تجهیزاتی که در اختیار دارند، در ۷۲ ساعت اولیه وارد عمل شده و اطفاء حریق، نجات مصدومین، آواربرداری و احیا را انجام می‌دهند. اعضای گروه دوام محله فهادان که ۴۰ نفر می‌باشند در ایام غیر اضطراری به چهار گروه جوانان، بانوان، محله ایمن و آموزش و اطلاع‌رسانی تقسیم شده‌اند که هرکدام وظایفی را بر عهده دارند. از مهمترین اهداف این طرح می‌توان موارد زیر را نام برد:

این مرحله ۵۰ نفر از اهالی برای شرکت در طرح، عضوگیری شدند که مشارکت بانوان در مقایسه با آقایان بیشتر بود. به منظور بالابردن مشارکت بیشتر مردم محلی به خصوص حضور آقایان، در پایان مراسم روضه‌خوانی در یکی از خانه‌های قدیمی محله، دلایل اجرای طرح، مطرح می‌گردید. بعد از طی این مراحل ۴۰ نفر برای دریافت آموزش‌های مورد نیاز جذب شدند. این آموزش‌ها شامل آموزش‌های امدادی از جمله انجام کمک‌های اولیه، آتش‌نشانی، مدیریت بحران و حفاظت از میراث فرهنگی بوده است. که کلاس‌های مذکور در محل پایگاه دوام - مهدرضوی- تشکیل شدند و پس از پایان دوره‌ها، آزمونی جهت ارزیابی تیم برگزار گردید و بعد از اتمام مراحل آموزشی، به اعضای آموزش دیده محله، کلاه ایمنی، جعبه کمک‌های اولیه و سایر وسایل امدادرسانی لازم در مواقع بحرانی اهدا گردید.

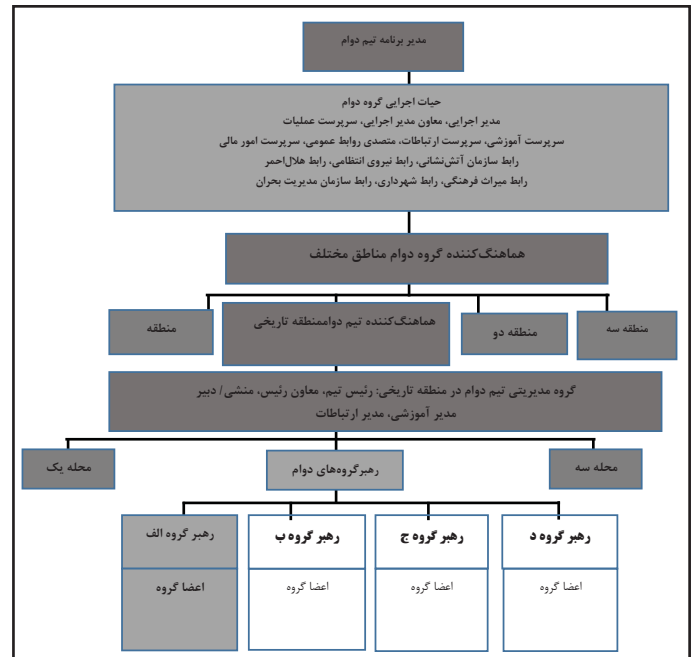

شکل ۶. تشکیل پایگاه دوام - مهدرضوی

شکل ۷. برگزاری جلسه، با گروه‌های مردمی محله با سازمان‌های مربوط اعم از شهرداری، میراث فرهنگی، شورای شهر و دانشگاه

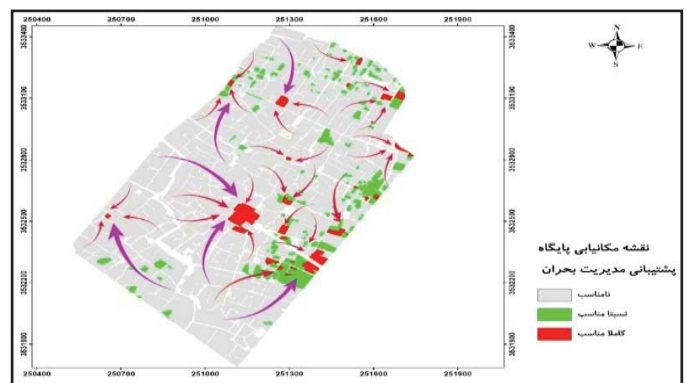
قابل ذکر است که طی انجام این پروژه گروه‌های مردمی محله با سازمان‌های مربوط اعم از شهرداری، میراث فرهنگی، شورای شهر و دانشگاه چندین جلسه برگزار کردند و مسئولان با مشکلات و مسائل این محله آشنا تر شدند. این امر منجر به انجام فعالیت و توجه بیشتر سازمان‌های دولتی به این منطقه شد. علاوه بر این حضور و مشارکت مردم در این پروژه، باعث افزایش آگاهی ایشان چه در

شکل ۴. چارت پیشنهادی سازمانی تیم دوام

نقشه تخلیه اضطراری محله فهادان

یکی از موارد مورد نیاز تیم دوام نقشه تخلیه اضطراری محله می‌باشد. همان‌طور که در نقشه مکان‌یابی مشهود است، قسمت‌های قرمز رنگ، مکان‌های امن محله به‌شمار می‌آیند که مسیرهای تخلیه نیز به سمت این مکان‌ها پیش‌بینی شده است.

شکل ۵. نقشه تخلیه اضطراری محله فهادان

مراحل اجرایی طرح

این طرح، با برگزاری نمایشگاه در محله فهادان آغاز شد. این نمایشگاه به منظور جلب مشارکت مردم محله برای شرکت در طرح برگزار گردید که شامل غرفه‌های آتش‌نشانی، هلال احمر، شهرداری، میراث فرهنگی، نقاشی روی صورت مخصوص کودکان و غرفه دوام بود. در

امدادونجات این گروه انجام و سپس حضور در صحنه عملیات تمرین می‌شود. شهروندان داوطلب پس از آنکه توسط سرگروه‌های خود از کم و کیف حادثه فرضی مطلع شدند، در دسته‌های مختلف تقسیم و با یونیفورم‌های واحد و وسایل امدادونجات به سمت محل‌های فرضی حادثه حرکت کردند و بدون دریافت کمک از نیروهای رسمی امدادگر، براساس آموزش‌هایی که از قبل فراگرفته اند، به ترتیب اجرای عملیات محصور ساختن محدوده حادثه با نوار خطر، مداوای جراحات‌های سطحی همشریان محله خویش، اطفاء حریق‌های محدود و اطلاع‌رسانی به اهالی محله درمورد مخاطرات احتمالی پرداختند و با استفاده از برانکارد مجروحان را به محل امن منتقل کردند و به مداوای اولیه آنان پرداختند و در ادامه عملیات به همکاری با گروه‌های رسمی امدادگر همچون ماموران آتش‌نشانی، هلال‌احمر و اورژانس پرداختند.

همانگونه که قبلاً ذکر شد، برگزاری این مانور بر اساس سناریویی فرضی و به وقوع پیوستن زلزله انجام شد که انجام عملیات زیر از جمله اقدامات اجرایی آن بود:

- به صدا در آوردن آژیر مانور
- حمل مصدومین از داخل منازل توسط گروه دوام
- انتقال مصدومین به داخل چادرهای امداد
- پانسمان مصدومین توسط گروه دوام
- حضور نیروی انتظامی، اورژانس، اداره گاز و آتش‌نشانی درمانور
- امداد رسانی مأمورین آتش‌نشانی و اداره گاز و اطفاء حریق‌های کوچک توسط گروه دوام
- حضور نیروی انتظامی در مانور و دستگیری مجرمین فرضی
- استقرار ساکنین در محل اسکان اضطراری

شکل ۱۰. برگزاری مانور در کنار حسینیه شاه ابوالقاسم

چنین پروژه‌هایی قابلیت تعریف و انجام در محله‌های دیگر

بعد مسائل مرتبط با بحران و چه در بعد مسائل مرتبط با محله شد. علاوه بر آموزش‌های تئوری، آموزش به صورت عملی نیز برگزار شد و به منظور تمرین عملی، آموزش‌های مذکور یک مانور زلزله و آتش‌سوزی در محله با همکاری سازمان آتش‌نشانی، اورژانس، میراث فرهنگی و شهرداری و اعضای تیم دوام برگزار گردید.

شکل ۸. آزمون مرحله اول دوره آموزشی

شکل ۹. مراسم روضه‌خوانی در محله فهادان

مانور گروه دوام در محله فهادان - شهریزد

مانور پناه‌گیری صحیح، تخلیه، اطفاء حریق و اسکان اضطراری

این طرح، به منظور آمادگی هرچه بیشتر شهروندان و انسجام گروه دوام محله فهادان، به هنگام بروز بحران و بلایای طبیعی در نظر گرفته شد. اعضای گروه دوام در محدوده آموزش‌های خود در این طرح مشارکت کردند.

هدف از اجرای این مانور، تمرین فرایند تخلیه شهروندان پس از وقوع بحران و یا در زمان‌های احتمال وقوع بحران بود که طی آن، شهروندان آموزش می‌بینند و تمرین می‌کنند که از کوتاه‌ترین و امن‌ترین مسیر به سمت مراکز سرپوشیده یا فضاهای باز امن، که از قبل شناسایی شده است، حرکت کنند و به طور موقت اسکان یابند.

طی این مانور، با فرض وقوع زلزله و حوادث جنبی آن، عملیات تشکیل و ساماندهی گروه‌های داوطلبان و تجهیز آنان به وسایل

از جمله محورهای طرح تحول دوام است. ایجاد هویت سازمانی دوام، گردهمایی بزرگ دوام، انتشار نشریه، شرکت در مسابقات، اجرای دوره‌های آموزشی، ارائه گزارش حوادث و اطلاع‌رسانی و فعالیت در شبکه اجتماعی دوام هم از جمله برنامه‌هایی است که به زودی اجرایی خواهد شد.

شکل ۱۱. اهدا کتاب به اعضای گروه دوام توسط مسئولین

شکل ۱۲. ارائه پاورپورنت توسط پرفسور فلاحی

نتیجه‌گیری

- بافت تاریخی شهر یزد علیرغم برخورداری از جاذبه‌های گردشگری فراوان، با مشکلات زیادی روبروست. عدم وجود سازه مطمئن در ابنیه به واسطه قدمت زیاد، عرض کم معابر به دلیل ارگانیک بودن بافت، ظاهر فرسوده ساختمان‌ها و در برخی موارد نوسازی‌های فاقد کیفیت و نامقاوم، آسیب‌پذیری کالبدی محله را تشدید نموده است.
- فرسودگی کالبدی بافت تاریخی شهر یزد از جانب دیگر کم‌توجهی مسئولین و مدیریت شهری به آن مسائلی نظیر مهاجرت افراد محلی و ساکن شدن افراد غیربومی را موجب شده است.
- وجود انسجام اجتماعی و کیفیت زندگی محله‌ای و متعاقب آن

شهر به منظور ارتقاء و بالا بردن قابلیت پاسخگویی افراد محله به سوانح طبیعی را دارد و پایگاه مدیریت بحران قابلیت اجرایی شدن و تشکیل در همه محلات شهر را دارا است.

برنامه پایانی طرح و معرفی اعضا دوام

مراسم اختتامیه طرح دوام محله فهادان در تاریخ ۱۳۹۴/۱۲/۱۵ که به منظور اطفاء حریق، نجات مصدومین، آواربرداری و احیا در زمان‌های بحران، آموزش داده شده، با حضور پرفسور فلاحی رئیس گروه بازسازی پس از سانحه دانشگاه شهید بهشتی، معاون عمرانی استانداری یزد، شهردار یزد، قائم‌مقام شهردار و معاون برنامه‌ریزی و توسعه شهرداری یزد، تهران، دکتر آیت‌اللهی رئیس دانشکده معماری، کشفی مدیر منطقه یک شهرداری، کشفی پورسرپرست ناحیه تاریخی یزد، مهدویه مدیر اجرایی طرح دوام و اعضای گروه دوام به انجام رسید.

در این مراسم بعد از تلاوت آیات قرآن کریم، پرفسور فلاحی و دکتر آیت‌اللهی سخنرانی کردند و در نهایت مستندی کوتاه از کل پروژه پخش شد و کتاب‌هایی مرتبط با سانحه، به اعضای دوام توسط مهندس عظیم‌زاده، پرفسور فلاحی، دکتر آیت‌اللهی و مهندس مهدویه داده شد.

در این مراسم پرفسور فلاحی در سخنرانی خود بیان کردند که هدف از این پروژه، در آینده این است که شهر یزد به عنوان اولین شهر خشتی ایمن در جهان مطرح شود و امید است که با همکاری سازمان‌های تخصصی مانند آتش‌نشانی، هلال احمر و غیره در اجرای این طرح، علاوه بر ارتقای کیفیت، موجب شناخته شدن این گروه‌ها میان سازمان‌های تخصصی شویم. البته این طرح، نقاط ضعفی هم دارد. احتمال گسست در هویت‌های فردی و گروهی، مشخص نبودن وظایف اعضا در زمان عادی، نیاز به پایدارسازی گروه‌های دوام به صورت مداوم و عدم رقابت‌های فردی و گروهی میان اعضای دوام از جمله نقاط ضعف طرح دوام است. که در حال آسیب‌شناسی بوده تا مشکلات رفع شود. همچنین انتظار می‌رود که طرح تحول این طرح را با کمک شهرداری یزد در محلات اجرایی شود. فعالیت اعضای دوام در زمان عادی و قبل از وقوع حوادث، طراحی نظام انگیزشی و تشویقی، اصلاح ساختاری و چابک‌سازی گروه‌ها، پیش‌بینی نظام رشد و ارتقا اعضا،

- به نظر می‌رسد انتخاب پایگاه مدیریت بحران محله فهادان - پایگاه دوام - بر اساس فاکتورهای مختلف مدیریت بحران، زمین‌شناختی، کالبدی و اجتماعی در انتخاب بهینه‌ترین مکان موثر است.
 - احتمال گسست در هویت‌های فردی و گروهی، مشخص نبودن وظایف اعضاء در زمان عادی، نیاز به پایدارسازی گروه‌های دوام به صورت مداوم و عدم رقابت‌های فردی و گروهی میان اعضای دوام از جمله نقاط ضعف طرح دوام است.
 - فعالیت اعضای دوام در زمان عادی و قبل از وقوع حوادث، طراحی نظام انگیزشی و تشویقی، اصلاح ساختاری و چابک‌سازی گروه‌ها، پیش‌بینی نظام رشد و ارتقای اعضا از جمله محورهای طرح تحول دوام است.
 - ایجاد هویت سازمانی دوام، گردهمایی بزرگ دوام، انتشار نشریه، شرکت در مسابقات، اجرای دوره‌های آموزشی، ارائه گزارش حوادث و اطلاع‌رسانی و فعالیت در شبکه اجتماعی دوام هم از جمله برنامه‌های قابل اجرا به منظور پایدارسازی گروه دوام خواهد بود.
- منابع**
- آرمان‌شهر، مهندسین مشاور، (۱۳۸۶). طرح راهبردی بافت فرسوده یزد، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی.
- احد نژاد، محسن. (۱۳۸۹). ارزیابی آسیب‌پذیری اجتماعی شهرها مطالعه موردی شهر زنجان. مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای. بازیابی از http://urs.ui.ac.ir/article_19974.html
- احمدی، حسین؛ و شهابی، محمد. (۱۳۸۵). ایمن‌سازی بافت تاریخی شهرها در برابر زلزله. یزد: اولین همایش ملی مدیریت بحران زلزله در شهرهای دارای بافت تاریخی. بازیابی از <https://www.civilica.com/Paper-NCECMHC01-NCECMHC01.html>
- بهرام پور، مهدی؛ بمانیان، محمدرضا، (۱۳۹۱). نبیین الگوی جانمایی پایگاه‌های مدیریت بحران با استفاده از GIS. نمونه موردی شهر تهران، منطقه ۳. فصلنامه مدیریت بحران، ۱(۱)، ۵۱-۵۹. بازیابی از http://www.joem.ir/article_1407.html
- حسینی نژاد، ژ (۱۳۸۹). بررسی روش‌های کاهش آسیب‌پذیری بازار تبریز در برابر زلزله و آتش‌سوزی. تهران: پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- طرح پژوهشی، (۱۳۹۰). ساماندهی و توانمندسازی جوامع محلی شهر یزد برای آمادگی در برابر سوانح و بلایا (پایلوت محله فهادان) .
- حس تعلق در ساکنان بومی محله را می‌توان در گروه‌های مردمی از جمله هیئت عزاداری فهادان، هیئت امنای فهادان، امور خیریه و سازمان‌های مردم‌نهاد مشاهده نمود.
- استفاده از نیروهای مردمی و محلی در جلب مشارکت و ایجاد اعتماد بین گروه دوام و مردم محله فهادان بسیار موثر بوده است.
 - بهره‌مندی از سایر برنامه‌های محلی و بومی مانند برنامه‌های عزاداری و خیریه به منظور معرفی گروه دوام و جلب مشارکت عمومی به پیشبرد اهداف طرح کمک شایانی نموده است.
 - به دلیل اطمینان اندک مردم محله به مسئولان و سازمان‌های مرتبط درباره برنامه‌های مرتبط با محله فهادان، گروه دوام با صرف وقت و هزینه فراوان قبل از شروع طرح نسبت به اعتمادسازی و تشریح برنامه‌های خود همت گماشت.
 - برگزاری نمایشگاه دوام در محله به منظور معرفی و جلب مشارکت مردم برای شرکت در طرح بسیار موثر است.
 - به نظر می‌رسد استفاده از انواع آموزش‌های تئوری، عملی، برگزاری آزمون و مانور در پیشبرد اهداف آموزشی طرح دوام مثرم‌تر باشد.
 - به نظر می‌رسد استفاده از نیروهای متخصص هر رشته به منظور تدریس مفاد آموزشی دوام باعث بالا رفتن کیفیت آموزش و رضایت‌مندی شرکت‌کنندگان در طرح می‌شود.
 - برگزاری مانور به منظور ارتقاء و بالا بردن قابلیت پاسخگویی افراد محله به سوانح طبیعی، علاوه بر تمرین عملی مباحث تئوری، انجام این کارگروهی حس اعتماد به نفس را در اعضای گروه بالا می‌برد.
 - آینده برنامه گروه واکنش اضطراری محله به سه چیز بستگی دارد:
- ۱- بودجه
 - ۲- حمایت از طرف سازمان‌ها
 - ۳- مشارکت اعضا گروه
- همچنین قابل ذکر است که علاوه بر تخصیص سالیانه بودجه به طرح، به منظور حمایت از آن، بایستی پرسنلی برای برنامه‌ی تیم نیز، در هر یک از سازمان‌ها وجود داشته باشد تا آموزش‌های مداوم به اعضا آن ارائه شود.

- Blowers, A., (1998). Society and Sustainability, Town Planning into 21st Century.
- Eade, D., (1997). Capacity Building: An Approach to People-Centred Development, Oxfam, Oxford.
- FEMA (2006). Emergency Planning. Independent Study.
- Forrest, R. & Kearns, A., (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. Urban Studies 38(12): 2125-2143
- Falk, I. & Kilpatrick, S., (2000). What is social capital? A study of rural communities.
- Klosterman, Alexander E.R., (1983). Fact and Value in Planning, APA Journal, Spring
- Pelling, N.J., (2002). The Use of Technology in Career Counseling. Journal of Technology in Counseling [On-line serial], 2(2). Available Sociologica Ruralis, 40 (1), 87-110.
- United Nations Development Programme (UNDP) (2002). An overview of disaster management. Training modules, un. disaster management Training program.
- Wihick, Arnold, (1999). Encyclopedia of Urban Planning, McGraw, New York.

- شیعه، ا؛ حبیبی، ک؛ ترابی، ک، (۱۳۸۹). بررسی آسیب‌پذیری شبکه‌های ارتباطی شهرها در مقابل زلزله با استفاده از روش GIS.IHWP. باغ نظر، ص ۳۵-۴۸. بازیابی از <http://fa.journals.sid.ir/ViewPaper.aspx?id=123203>
- شجاع عراقی، مهناز و تولایی، سیمین (۱۳۹۰) مکان‌یابی بهینه پایگاه‌های پشتیبانی مدیریت بحران با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی مطالعه موردی منطقه ۶ شهرداری تهران. مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای. سال دوم، شماره ۱۰، ص ۴۱-۶۰. بازیابی از <http://fa.journals.sid.ir/ViewPaper.aspx?id=143258>
- عسگری، علی (۱۳۸۳)، چرا مدیریت بحران، ماهنامه شهرداری‌ها، سال ششم، ش ۶۸.
- فلاح علی‌آبادی، س.، (۱۳۹۰). تدوین طرح عملیاتی در برابر زلزله برای بافت تاریخی یزد مطالعه موردی محله فهادان یزد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- فلاح علی‌آبادی، س.، (۱۳۹۲). ارزیابی آسیب‌پذیری بافت تاریخی شهرها در برابر زلزله با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) - مطالعه موردی محله فهادان یزد، نشریه مدیریت بحران، شماره دوم. بازیابی از <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1017516>
- محبوبی، عظیم، (۱۳۸۶). نقش راهبرد آموزش در کاهش خسارت‌های ناشی از حوادث غیرمترقبه، هفته‌نامه برنامه، سال پنجم، شماره ۲۱۷.
- مهدویه، س.، (۱۳۹۱). بررسی رویکرد جامعه‌محور در کاهش خطرپذیری شهر در برابر زلزله (نمونه مطالعاتی: محله فهادان)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.

Disaster Prevention and Management Knowledge (DPMK) Quarterly is a scholarly, peer-reviewed journal that publishes research (original) papers, review articles and case studies on issues related to disaster management, mitigation, preparedness, response, recovery, risk management... We welcome articles from practitioners and scholars in all disciplines applying various methodologies to the studies of disaster management. Manuscripts should be submitted to the journal address or e-mail. Be sure that the manuscript has not been published elsewhere nor it is under consideration by any other publication (e.g. Journal or book chapter) at the same time. The papers should not be presented at any national or international seminars or conferences.

CONTENTS

Strategic Planning by SWOT Technique to deal with Flooding (Case Study: the Central Area of Tehran & Karaj Townships).....	201
Fereshteh Aslani	
Challenges and Solutions for relocation of rural settlements after disasters (Case Study: Reconstruction of villages in Ardebil province after the earthquake of 1996)	211
Sara Mesgary Houshyar	
Place-Space attachment in post-war reconstructed regions (Case Studies: Europe after WWII and Imposed War)	225
Tara Jalali	
Documentation of Tabas reconstruction after the 1978 earthquake	239
Ayda Joudavi	
Planning for temporary settlement after probable earthquake in the scales of city, regions and neighborhood Case study: Tehran city, 10th district, Beryanak- Haft Chenar neighborhood.....	250
Alireza Fallahi & Bahareh Zenian	
Site selection of temporary settlement after probable Earthquake of Tehran among urban green spaces of Tehran Municipality, District 22	273
Soheila Esmaeili	
The Study of Community-Based operational program in reducing risks of Events (Case Study: Durability Plan of Fahadan District in Yazd).....	284
Seyede Maryam Mahdavi & Sima Soleimanzade	

In His Name

Tehran Disaster Management
and Mitigation Organization

DISASTER PREVENTION AND MANAGEMENT KNOWLEDGE DPMK QUARTERLY

**Journal of Tehran Disaster Management and Mitigation
Organization (TDMMO)**

Volume 7, No. 3, serial 25, Fall 2017

Editorial Board

Ghahramani, A. A., *PhD*, Assistant Prof.

Fallahi, A., *PhD*, Full Professor of Shahid Beheshti University

Ghayamghamian, M. R., *PhD*, Associate Professor of IIEES

Hassani, N., *PhD*, Associate Professor in Power Water, University of Technology

Jalali, A., *PhD*, Full Professor of Science & Technology University

Kalantari, M., *PhD*, Associate Professor of Zanjan University

Kazemian-shirvan, G., *PhD*, Assistant Professor of Allameh – Tabatabai University

Moradi, A., *PhD*, Assistant Professor in Tehran University

Tasnimi, A., *PhD*, Full Professor of Tarbiat Modares University

Yamini-Fard, F., *PhD*, Assistant Professor of IIEES

Zare, M., *PhD*, Full Professor of IIEES

Reviewers:

Bastami, M., *PhD*, Associate Professor of IIEES

Delavar, M. R., *PhD*, Associate Professor of Tehran University

Farzad-Behtash, M., *PhD*, Researcher and Deputy of Finance & Administration of TDMMO

Ghahremani, R., Researcher and Deputy of Finance & Administration of TDMMO

Hassani, N., *PhD*, Assistant Professor in Power Water, University of Shahid Beheshti

Heidari, R., *PhD*, Assistant Professor in Islamic Azad University

Jahangiri, K., *PhD*, Associate Professor of Health Metrics Research Center, Iranian Institute for Health Sciences Research

Jedi, S. M., *PhD*, Assistant Professor of Imam Hossein University

Kazemian-Shirvan, G. H., *PhD*, Assistant Professor in Allameh Tabatabaie University

Rezai-Rad, M., *PhD*, Associate Professor of IRI Police University

Zebardast, E., *PhD*, Associate Professor in Tehran University

Managing Director

Ahmad Sadeghi, *PhD*

Editor-in-Chief

Mahdi Zare, *PhD*

Scientific Editor

Fatemeh Jahadi

Farsi Editor

Farhad Arabpour

English Editor

Seyed Vahid Dadhtiyan Moghadam

Executive Manager

Seyed Mohammad Arfaei

Pagemaking

Abulfazl Amorzesh

Cover Design

Saeid Tajaddod

Technical Affairs Manager

Fatemeh Feizy Koshki

Address: West Jalal-Al-E-Ahmad
Ave, Tehran Disaster Management
& Mitigation Organization

Tel: +9821-44244040

Fax: +9821-44272009

E-mail:

rsc.tdmmo@gmail.com

Journal link: www.dpmk.ir